

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI VAZIRLIGI**

ANDIJON VILOYATI PEDAGOGIK MAHORAT MARKAZI

“KELISHILDI”
Akademik faoliyat bo'yicha direktor
o'rinbosari O. Qurbonov
“ 8 ” 03 2026-yil

IJTIMOIIY-IQTISODIY FANLAR METODIKASI KAFEDRASI

“IJTIMOIY KO'NIKMALARNI RIVOJLANTIRISH” BO'LIMI

Ta'limdagi islohotlar va sohaga doir me'yoriy-huquqiy hujjatlar” moduli

MA'RUZA MATNLARI

(barcha yo'nalishlar uchun)

Andijon – 2026

Ta’limdagi islohotlar va sohaga doir me’yoriy-huquqiy hujjatlar” moduli

Tuzuvchi: Ijtimoiy-iqtisodiy fanlar metodikasi
Kafedrası mudiri, katta o’qituvchisi Abduraimov Sh.

Taqrizchilar: Ijtimoiy-iqtisodiy fanlar metodikasi
kafedrası dotsenti Olimov N.A.

Ushbu ma’ruza matnlari Ijtimoiy-iqtisodiy fanlar metodikasi kafedrasining 2026-yil mart oyidagi 3- sonli yig’ilishi asosida O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’limi vazirining 2026-yil 16-martdagi 101-son buyrug‘i ilovalariga asosan ishlab chiqildi.

**1-MAVZU. TA'LIMDAGI NORMATIV-HUQUQIY HUJJATLARNI
BILISH VA KASBIY FAOLIYATDA QO'LLASH. "QATAG'ON
QURBONLARINI YOD ETISH ORQALI YOSH AVLODNI
VATANPARVARLIK RUHIDA TARBIYALASH"
(2 soat nazariy mashg'ulot)**

Reja:

- 1. "TA'LIM TO'G'RISIDA"GI QONUN.**
- 2. DAVLAT TA'LIM STANDARTI VA TALABLARI.
O'QITUVCHI KASB STANDARTI.**
- 3. QATAG'ON QURBONLARINI YOD ETISH ORQALI YOSH
AVLODNI VATANPARVARLIK RUHIDA TARBIYALASH"**
- 4. MEHNAT KODEKSI ASOSIDA YURITILADIGAN ISH
HUJJATLARI.**

1. Ta'lim tizimining asosiy hujjati.

Ushbu Qonunda quyidagi asosiy tushunchalar qo'llaniladi:

davlat akkreditatsiyasi — davlat ta'lim muassasalari va tashkilotlari, shuningdek nodavlat ta'lim tashkilotlari (bundan buyon matnda ta'lim tashkilotlari deb yuritiladi) faoliyatining davlat ta'lim standartlari va davlat ta'lim talablariga hamda o'quv dasturlariga muvofiqligining davlat tomonidan e'tirof etilishi hamda ularning bitiruvchilariga ma'lumot to'g'risidagi hujjatlarni topshirish huquqining taqdim etilishidan iborat jarayon;

davlat ta'lim muassasasi — davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari tomonidan davlat mulki bo'lgan mol-mulk negizida tashkil etilgan, davlat ta'lim standartlariga va davlat ta'lim talablariga muvofiq ta'lim beradigan muassasa;

davlat ta'lim standartlari — davlat tomonidan ta'limning mazmuni va sifatiga nisbatan belgilanadigan talablar majmui;

davlat ta'lim talablari — ta'limning tuzilmasiga, mazmuniga va uni amalga oshirish shart-sharoitlariga, shuningdek ta'lim oluvchilarning jismoniy, shaxsiy, intellektual, ilmiy hamda kasbiy sifatlariga qo'yiladigan majburiy talablar;

Qonun ta'lim tizimining barcha ishtirokchilarining huquq va majburiyatlarini belgilaydi.

Ta'limning barcha turlari maktabgacha ta'lim, umumiy o'rta ta'lim va o'rta maxsus, professional ta'lim, oliy ta'lim, oliy ta'limdan keyingi ta'lim, kadrlarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish hamda maktabdan tashqari ta'limni o'z ichiga oladi.

Ta'lim sifatini ta'minlash. Qonun ta'limning sifatini nazorat qilish va yaxshilash mexanizmlarini belgilaydi.

4-modda. Ta'lim sohasidagi asosiy prinsiplar.

Ta'lim sohasidagi asosiy prinsiplar quyidagilardan iborat:
ta'lim ustuvorligining tan olinishi;
ta'lim olish shaklini tanlash erkinligi;
ta'lim sohasida kamsitishlarga yo'l qo'yilmasligi;
ta'lim olishga doir teng imkoniyatlarning ta'minlanishi;
ta'lim va tarbiyaga milliy hamda umuminsoniy qadriyatlarining singdirilganligi;
ta'lim va tarbiyaning insonparvarlik, demokratik xususiyati;
ta'limning uzluksizligi va izchilligi;
o'n bir yillik ta'limning hamda olti yoshdan yetti yoshgacha bo'lgan bolalarni bir yil davomida umumiy o'rta ta'limga tayyorlashning majburiyligi;
davlat ta'lim standartlari va davlat ta'lim talablari doirasida ta'lim olishning hamma uchun ochiqligi;
o'quv dasturlarini tanlashga doir yondashuvning yagonaligi va tabaqalashtirilganligi;
insonning butun hayoti davomida ta'lim olishi;
jamiyatda pedagoglarni ijtimoiy himoya qilishning kafolatlanganligi;
ta'lim tizimining dunyoviy xususiyatga egaligi;
bilimlilik, qobiliyatlilik va iste'dodning rag'batlantirilishi;
ta'lim tizimida davlat va jamoat boshqaruvining uyg'unligi;
ta'lim faoliyati sohasidagi ochiqlik va shaffoflik.

2. Davlat ta'lim standarti va talablari.

O'qituvchilarning ta'lim bosqichlarida jamiyatning rivojlanishi uchun xizmat qiladigan bilimlarni egallashi va amalga oshirishi bilan yuzaga chiqadi. Maktab ta'limini shakllantiruvchi va me'yorga ketiruvchi vositalariga umumiy, o'rta ta'limi bo'yicha ixtisoslikka yo'naltiruvchi mutaxassislik, Davlat ta'lim standarti va o'quv rejasi, fan dasturi va darsliklari kiradi. Davlat ta'lim standarti o'quvchilarning egallashi mumkin bo'lgan bilimlar, ko'nikma va muhokamalarning chegaralarini, kasbiy omilkorlikni hamda jamiyatning rivojiga hamda bilimlarni egallashga yordam beradigan fanlarni belgilab beradi, DTS tarkibiga kiruvchi o'quv rejasida aks ettiradi. Fan dasturi zarur bo'lgan fanlar bo'yicha bilimlarning asoslari va chegarasini ko'rsatadi.

Davlat ta'lim standartlari — davlat tomonidan ta'limning mazmuni va sifatiga nisbatan belgilanadigan talablar majmui;

Davlat ta'lim talablari — ta'limning tuzilmasiga, mazmuniga va uni amalga oshirish shart-sharoitlariga, shuningdek, ta'lim oluvchilarning jismoniy, shaxsiy, intellektual, ilmiy hamda kasbiy sifatlariga qo'yiladigan majburiy talablar;

O'qitish natijalari — o'quv jarayonining ma'lum bosqichi yakuni bo'yicha ta'lim oluvchi baholanadigan kompetensiyalar.

Ta'lim standartlari ta'lim tashkilotlarida ta'lim jarayonini tashkil etish va baholash uchun asos hisoblanadi.

Ta'lim standartlarining maqsadi — ta'lim va o'qitish sifatiga, ta'lim mazmuniga, ta'lim oluvchilar hamda ularning tayyorgarlik darajasiga, ta'lim darajasidagi kompetensiyalar va natijalarga, beriladigan malakalarga, talab qilinadigan o'quv yuklamasi va faoliyati hajmiga va baholash mexanizmlariga qo'yiladigan talablarni belgilash hisoblanadi.

Ta'lim standartlarining asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

ta'limning mazmuni va sifatiga qo'yiladigan talablarni belgilash;

ta'limning turlari, mazmuni, ta'lim va tarbiyaning o'zaro bog'liqligi, ta'lim tizimida uzviylik va uzluksizlikni ta'minlash;

o'qitish natijalarini baholash tartibi, ta'lim va tarbiya sifatini nazorat qilishni takomillashtirish;

ta'lim turlari, bosqichlarining o'zaro uzviyligi va uzluksizligini ta'minlash;

milliy standartlar talablarining ta'lim sifati va kadrlar tayyorlashga nisbatan xalqaro talablarga muvofiqligini ta'minlash.

Ta'lim standartlarining asosiy prinsiplari quyidagilardan iborat:

davlat, jamiyat, mehnat bozori va shaxs ehtiyojlariga mosligi;

ta'lim va tarbiyaning yaxlitligi, barcha uchun teng va kafolatlanganligi;

ta'lim turlari va bosqichlari o'rtasida uzluksizlik va ta'lim mazmuni uzviyligining ta'minlanganligi;

gender tenglik va inklyuziv ta'lim olish huquqlarining ta'minlanganligi;

ta'lim oluvchilarga yo'naltirilganligi va ta'lim oluvchilar shaxsi, ularning intilishlari, qobiliyatlari hamda qiziqishlarining inobatga olinganligi;

O'zbekiston ta'lim siyosatini hisobga olgan holda xorijiy mamlakatlarning ta'lim sohasidagi tajribalaridan foydalanilganligi.

Ta'lim standartlarini ishlab chiqishga qo'yiladigan asosiy talablar:

madaniy va tarixiy meros an'analari, milliy va umuminsoniy qadriyatlar, davlat talablari va jamiyat ehtiyojlarini hisobga olish;

ta'lim oluvchilarda mustaqil fikrlash, vatanga fidoyilik va milliy g'urur hissini singdirish hamda o'z majburiyatlarini mas'uliyat bilan bajarish bo'yicha zarur bilim va ko'nikmalarni rivojlantirish;

ta'lim oluvchilar ongiga Vatan tuyg'usini singdirish;

kadrlarni maqsadli va sifatli tayyorlash uchun ta'lim, fan va ishlab chiqarishning samarali integratsiyasini ta'minlash;

ta'lim oluvchilarning o'qitish natijalariga aniq talablarni belgilash hamda uning me'yorlari va talablari buzilishining oldini olish;

ta'lim oluvchilarda atrof muhitni asrab-avaylash va muqobil energiya manbalaridan samarali foydalanish ko'nikmalarini shakllantirish;

ta'lim turlari va bosqichlarini xalqaro miqyosda tan olingan mezonlar bo'yicha ta'limning uzviyligi va uzluksizligini ta'minlash;

ta'lim oluvchilarning qobiliyat va ehtiyojlari asosida individual rivojlanish hamda differensial yondashuv asosida ta'lim olish imkoniyatlarini yaratish;

variativ va invariantiv komponentlarni joriy etish orqali ta'lim jarayonini tizimlashtirish;

mehnat bozori talablariga muvofiq kadrlarni tayyorlashda xalqaro tajribani inobatga olish.

Ta'lim turlari bo'yicha quyidagi ta'lim standartlari ishlab chiqiladi:

maktabgacha ta'lim va tarbiyaning *davlat standarti*;

umumiy o'rta va o'rta maxsus ta'lim, professional ta'lim, oliy ta'limning *davlat ta'lim standartlari*;

oliy ta'limdan keyingi ta'limning, kadrlarni qayta tayyorlash va malakasini oshirishning, shuningdek maktabdan tashqari ta'limning *davlat ta'lim talablari*.

Ta'lim turlari bo'yicha davlat ta'lim standartlari va davlat ta'lim talablarini ta'lim sohasidagi xalqaro standartlar talablariga moslashtirish maqsadida O'zbekiston Respublikasining ta'lim bosqichlari YUNESKOning "Ta'limning xalqaro standart tasniflagichi (International Standard Classification of Education (ISCED-2011))"— Xalqaro tasniflagich darajalari bilan muvofiqligi ta'minlanadi.

Maktabgacha ta'lim va tarbiyaning davlat standarti Xalqaro tasniflagichning 0-darajasidagi (kichik yoshdagi bolalar ta'limi) belgilangan talablarga muvofiq ishlab chiqiladi.

Ushbu standart erta kognitiv, jismoniy, ijtimoiy va emotsional kabi shakllanishi lozim bo'lgan ko'nikmalar yagona shaklda ishlab chiqilishi, bolalarni boshlang'ich ta'limga qabul qilish hamda akademik tayyorlash uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarni rivojlantirishga xizmat qilishi kerak.

Boshlang'ich ta'limning davlat ta'lim standarti Xalqaro tasniflagichning 1-darajasidagi (boshlang'ich ta'lim) belgilangan talablarga muvofiq ishlab chiqiladi va I — IV sinflarni qamrab oladi.

Mazkur standart o'qish, yozish, asosiy matematik ko'nikmalar (savodxonlik va hisoblash), shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishning asosiy sohalarini o'rganish va tushunish uchun mustahkam poydevor yaratishga qaratiladi.

Tayanch o'rta ta'limning davlat ta'lim standarti Xalqaro tasniflagichning 2-darajasidagi (o'rta ta'limning birinchi bosqichi) belgilangan talablarga muvofiq ishlab chiqiladi va V — IX sinflarni qamrab oladi. Tayanch o'rta ta'lim bitiruvchilari (IX sinf) O'zbekiston Respublikasi Milliy malaka ramkasining 2-malaka darajasida belgilangan talablarga javob berishi kerak. Tayanch o'rta ta'limning davlat ta'lim standarti boshlang'ich ta'lim natijalarini hisobga olgan holda ishlab chiqiladi.

Ushbu standart hayot davomida ta'lim olish va inson kapitalini rivojlantirish poydevorini yaratish, umumta'lim fanlari bo'yicha nazariy bilimlarni shakllantirishga qaratiladi.

O'rta ta'lim, o'rta maxsus ta'limning davlat ta'lim standartlari Xalqaro tasniflagichning 3-darajasidagi (o'rta ta'limning ikkinchi bosqichi) belgilangan

talablarga muvofiq ishlab chiqiladi. Mazkur bosqichning davlat ta'lim standartlari tayanch o'rta ta'lim bosqichi natijalariga asoslanadi.

O'rta ta'lim va o'rta maxsus ta'lim bosqichi bitiruvchilari (XI sinf) O'zbekiston Respublikasi Milliy malaka ramkasining 3-malaka darajasida belgilangan talablarga javob berishi kerak. Bunda o'rta ta'lim bosqichida umumta'lim fanlariga ustuvorlik berilgan holda qisqa muddatli kasbga tayyorlash dasturlari ham o'qitiladi.

Boshlang'ich professional ta'limning davlat ta'lim standarti Xalqaro tasniflagichning 3-darajasidagi (o'rta ta'limning ikkinchi bosqichi) belgilangan talablarga muvofiq ishlab chiqiladi. Tayanch o'rta ta'limning IX sinflari bitiruvchilarini qamrab oladi.

Boshlang'ich professional ta'lim bosqichi bitiruvchilari (XI sinf) O'zbekiston Respublikasi Milliy malaka ramkasining 3-malaka darajasida belgilangan talablarga javob berishi kerak.

Boshlang'ich professional ta'limning davlat ta'lim standarti tayanch o'rta ta'lim natijalarini hisobga olgan holda, ish beruvchilar bilan hamkorlikda ishlab chiqiladi hamda umumta'lim fanlari bilan birga Milliy malaka ramkasining 3-malaka darajasiga tegishli bo'lgan kasblar bo'yicha o'qitiladi.

**O'zbekiston Respublikasining ta'lim bosqichlari va YUNESKOning
“Ta'limning xalqaro standart tasniflagichi
(International Standard Classification of Education (ISCED-2011))” darajalari
o'rtasidagi muvofiqlik jadvali**

ISCED-2011 darajalari	ISCED-2011 ta'lim dasturlari	O'zbekiston Respublikasining ta'lim bosqichlari
0	Kichik yoshdagi bolalar ta'limi	Maktabgacha ta'lim va tarbiya
1	Boshlang'ich ta'lim	Boshlang'ich ta'lim (I — IV sinflar)
2	O'rta ta'limning birinchi bosqichi	Tayanch o'rta ta'lim (V — IX sinflar)
3	O'rta ta'limning ikkinchi bosqichi	O'rta ta'lim (X — XI sinflar) O'rta maxsus ta'lim Boshlang'ich professional ta'lim
4	Umumiy o'rta ta'limdan keyingi ta'lim	O'rta professional ta'lim
5	Oliy ta'limning qisqa sikli	O'rta maxsus professional ta'lim
6	Bakalavriat yoki unga tenglashtirilgan	Bakalavriat
7	Magistratura yoki unga tenglashtirilgan	Magistratura
8	Doktorlik tadqiqotlari yoki unga tenglashtirilgan	Oliy ta'limdan keyingi ta'lim: tayanch doktorantura (Doctor of Philosophy) (PhD); doktorantura (Doctor of Science) (DSc).

9	Tasniflanmaydi	Kadrlarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish hamda maktabdan tashqari ta'lim
---	----------------	---

“Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonun O‘zbekiston Respublikasi ta’lim tizimini tartibga soluvchi muhim hujjatdir. Ushbu qonun ta’limning barcha darajalari, uning mazmuni, prinsiplari va tashkil etilishi haqida ma’lumot beradi. Qonun ta’lim sohasidagi davlat siyosatini belgilaydi va ta’lim muassasalarining faoliyatini tartibga soladi.

Qonunda quyidagi asosiy jihatlar ko‘rsatilgan:

1. Ta’limning maqsadi: Ta’limning asosiy maqsadi – shaxsning intellektual, ruhiy, jismoniy va axloqiy rivojlanishini ta’minlash.
2. Ta’lim tizimi: Ta’lim tizimining strukturasi belgilaydi, jumladan, umumiy ta’lim, professional ta’lim va oliy ta’lim darajalari.
3. Ta’lim prinsiplari: Ta’lim jarayonida erkinlik, tenglik, sifat va barqarorlik kabi asosiy prinsiplarga amal qilinishi kerak.
4. O‘qituvchilar va ta’lim muassasalari: O‘qituvchilarning malaka oshirish va ta’lim muassasalarining faoliyatini tartibga solish masalalari.
5. Davlatning roli: Davlat ta’lim sohasida nazorat va qo‘llab-quvvatlash funksiyalarini bajaradi.

Ushbu qonun O‘zbekiston Respublikasida ta’lim sifatini oshirish va ta’lim tizimini modernizatsiya qilishga qaratilgan strategiyalarni amalga oshirishda muhim ahamiyatga ega.

6-slayd. O‘zbekiston Respublikasi 2025-yilni “Atrof-muhitni asrash va yashil iqtisodiyot yili” deb e’lon qilishi, mamlakatning ekologik muammolarni hal qilish va barqaror rivojlanish maqsadlariga erishishga qaratilgan strategik qaroridir. Ushbu tashabbus bir qator muhim jihatlarni o‘z ichiga oladi:

1. Ekologik ta’lim: O‘zbekistonning ta’lim tizimida ekologik bilimlarni oshirish, yosh avlodni atrof-muhitni asrashga jalb etish.
2. Yashil iqtisodiyot: Yashil iqtisodiyot tamoyillarini joriy etish, energiya samaradorligini oshirish, qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishni kengaytirish.
3. Tabiatni muhofaza qilish: Tabiiy resurslarni oqilona boshqarish, suv va havo sifatini yaxshilash, biologik xilma-xillikni saqlash.
4. Ijtimoiy mas’uliyat: Jamiyatda ekologik mas’uliyatni oshirish, fuqarolarni atrof-muhitni asrashga undash.
5. Xalqaro hamkorlik: Global ekologik muammolarni hal qilishda xalqaro tashkilotlar va davlatlar bilan hamkorlikni rivojlantirish.

Ushbu tashabbus O‘zbekistonning barqaror rivojlanish maqsadlari, jumladan, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish va ekologik barqarorlikni ta’minlashga xizmat qiladi.

7-slayd. O'qituvchilar bilan tuziladigan mehnat shartnomasi o'qituvchining ish joyi, vazifalari, huquqlari va majburiyatlarini belgilovchi muhim hujjatdir. O'zbekiston Respublikasining 2023-yilda qabul qilingan yangi tahrirdagi Mehnat kodeksiga va ta'lim sohasidagi qonunlarga asoslanib, o'qituvchilar bilan tuziladigan mehnat shartnomasining mazmuni va shartlari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

1. Shartnoma tomonlari
 - Ish beruvchi: Ta'lim muassasasi (maktab, universitet va h.k.).
 - Ishchi: O'qituvchi.
2. Shartnoma muddati
 - Shartnoma belgilangan muddatga (masalan, bir yil) yoki muddatdan tashqari (doimiy) tuzilishi mumkin.
3. Ish joyi
 - O'qituvchining ish joyi aniq ko'rsatilishi kerak (masalan, muayyan maktab yoki fakultet).
4. Vazifalar va majburiyatlar
 - O'qituvchining asosiy vazifalari (dars o'tkazish, o'quvchilarga bilim berish, darsdan tashqari faoliyatlar, baholash va h.k.) belgilanishi zarur.
 - O'qituvchi o'z vazifalarini bajarishda ta'lim muassasasining ichki tartib-qoidalariga rioya qilishi lozim.
5. Ish vaqti
 - Ish vaqti va dars jadvali ko'rsatiladi. Odatda, o'qituvchilar uchun ish vaqti haftasiga 36-40 soatni tashkil etadi.
6. Ish haqi
 - O'qituvchining ish haqi miqdori, to'lov tartibi va muddatlari ko'rsatiladi. Minimal ish haqi va qo'shimcha to'lovlar (masalan, darsdan tashqari ishlar uchun) ham belgilanishi kerak.
7. Ta'til va dam olish
 - O'qituvchining ta'til huquqlari (yozgi ta'til, kasallik ta'tili, homiladorlik va tug'ish ta'tili) belgilanishi zarur.
8. Ijtimoiy himoya
 - O'qituvchining ijtimoiy himoyasi va pensiya tizimiga oid ma'lumotlar kiritilishi mumkin.
9. Mehnat munosabatlarini tugatish
 - Shartnomani tugatish shartlari (masalan, taraflarning kelishuvi, ish beruvchi tomonidan mehnat qonunlarini buzganlik uchun) ko'rsatilishi kerak.
10. Qonuniy asoslar
 - Shartnomada O'zbekiston Respublikasi Mehnat kodeksi va ta'lim sohasidagi boshqa qonunlarga tayangan holda tuzilganligi ko'rsatilishi lozim.

11. Qo'shimcha shartlar

- Zarur bo'lganda, qo'shimcha shartlar (masalan, o'qituvchining malakasini oshirish, seminar va treninglarda ishtirok etish shartlari) kiritilishi mumkin.

12. Imzo va sanalar

- Shartnoma tomonlari (ish beruvchi va ishchi) imzolari va shartnoma tuzilgan sana ko'rsatiladi.

O'qituvchilar bilan tuziladigan mehnat shartnomasi har ikki tomonning huquqlarini himoya qilishga qaratilgan bo'lib, ularning o'zaro munosabatlarini tartibga soladi.

8-slayd. O'zbekiston Respublikasida o'qituvchilar uchun kasb standartlari ta'lim sohasidagi sifatni oshirish, o'qituvchilarning professional malakasini belgilash va ularning ish faoliyatini tartibga solish maqsadida ishlab chiqilgan. O'qituvchi kasb standartlari quyidagi asosiy jihatlarni o'z ichiga oladi:

1. Kasb ta'rifi

- O'qituvchining kasbi, uning asosiy vazifalari va maqsadlari, shuningdek, ta'lim jarayonidagi roli.

2. Malaka talablariga qo'yiladigan talablar

- O'qituvchining malakasi va ta'lim darajasiga qo'yiladigan talablar (masalan, oliy ma'lumot, pedagogik tayyorgarlik).

3. Vazifalar va mas'uliyatlar

- O'qituvchining asosiy vazifalari:

- Dars o'tkazish va o'quvchilarni baholash.
- Ta'lim dasturlarini amalga oshirish.
- O'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish.
- O'quv jarayonida zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash.

4. Ko'nikmalar va kompetensiyalar

- O'qituvchi uchun zarur bo'lgan ko'nikmalar (masalan, muloqot, muammolarni hal qilish, innovatsion yondashuvlar) va kompetensiyalar (pedagogik, psixologik, metodik).

5. Kasbiy rivojlanish

- O'qituvchining kasbiy rivojlanishi uchun zarur bo'lgan malaka oshirish va qayta tayyorgarlik kurslari.

6. Ijtimoiy va etika masalalari

- O'qituvchining ijtimoiy mas'uliyati, etik qoidalar va o'quvchilar bilan munosabatlar.

7. Natijalar va baholash

- O'qituvchining ish faoliyatini baholash mezonlari va natijalari (o'quvchilarning muvaffaqiyati, darslarni tashkil etish darajasi).

8. Kasbga oid qonunlar va normativ hujjatlar

- O‘zbekiston Respublikasining ta’lim sohasidagi qonunlari va me’yoriy hujjatlari.

9. Innovatsion yondashuvlar

- Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo‘llash, onlayn ta’lim va boshqa innovatsion usullar.

O‘qituvchi kasb standartlari ta’lim tizimida o‘qituvchilarni tayyorlash, ularning professional malakasini oshirish va ta’lim sifatini yaxshilashga xizmat qiladi. Bu standartlar ta’lim muassasalari tomonidan o‘qituvchilarni tanlash va baholashda asos sifatida foydalaniladi.

9-slayd. Davlat fuqarolik xizmatchilarining odob-axloq qoidalari O‘zbekiston Respublikasi davlat xizmatida ishlovchi shaxslar uchun belgilangan etik va professional me’yorlarni o‘z ichiga oladi. Ushbu qoidalar davlat xizmatchilarining ish faoliyatini tartibga solish, ularning professional xulq-atvorini belgilash va davlat xizmatining sifatini oshirish maqsadida ishlab chiqilgan. Quyidagi asosiy jihatlarni o‘z ichiga oladi:

1. Odob-axloq me’yorlari

- Davlat fuqarolik xizmatchilari o‘z vazifalarini bajarishda halollik, adolat, shaffoflik va mas’uliyatni ta’minlashlari kerak.

- Xizmatda bo‘lish jarayonida odob-axloq qoidalariga rioya qilish, shaxsiy manfaatlarni davlat manfaatlaridan ustun qo‘ymaslik.

2. Kasbiy xulq-atvor

- Davlat xizmatchilari o‘z ish faoliyatida professional yondashuvni namoyon etishlari, bilim va ko‘nikmalarini doimiy ravishda oshirib borishlari zarur.

- Xizmatda bo‘lgan vaqtida o‘zini tutish, muomala madaniyatiga rioya qilish.

3. Ijtimoiy mas’uliyat

- Davlat fuqarolik xizmatchilari jamiyat oldidagi mas’uliyatlarini anglashlari, fuqarolar bilan muloqotda muloyim va samimiy bo‘lishlari kerak.

- Xalq manfaatlarini birinchi o‘ringa qo‘yish.

4. Ochiqlik va shaffoflik

- Davlat xizmatchilari o‘z faoliyatida ochiqlikni ta’minlash, fuqarolarga axborot berishda shaffoflikni saqlashlari zarur.

- Xizmat jarayonida fuqarolar bilan samarali va ochiq muloqot qilish.

5. Xizmatdan foydalanish

- Davlat fuqarolik xizmatchilari o‘z xizmatidan foydalanishda fuqarolarni teng ko‘rishlari, hech kimga imtiyoz bermasliklari lozim.

- Xizmat ko‘rsatishda har qanday turdagi korrupsiya va suiiste’molliklardan qochish.

6. Xulq-atvor kodeksi

- Har bir davlat xizmatchisi o'z ish joyida xulq-atvor kodeksiga amal qilishi, o'z vazifalarini bajarishda yuqori axloqiy me'yorlarga rioya qilishi kerak.

7. Etik masalalar

- Davlat xizmatchilari o'zaro hamkorlikda, jamoa ruhida ishlash, bir-biriga yordam berish va qo'llab-quvvatlash.

Ushbu qoidalar davlat fuqarolik xizmatchilarining professional faoliyatini yanada samarali va sifatli tashkil etishga yordam beradi.

O'zbekiston mustaqil respublika deb e'lon qilingandan keyin mamlakatda amalga oshirilgan xayrli ishlardan biri chor va sovet mustamlakachiligi yillarida begunoh qurbon bo'lgan, o'tgan asrning 30-50-yillarida "xalq dushmani" sifatida qatag'on etilgan va shu sababli nomlari o'zbek xalqi hamda madaniyati tarixidan o'chirib yuborilgan siymolar xotirasini abadiylashtirish orqali tarixiy adolatni tiklash bo'ldi.

1999-yil 12-mayda mustamlakachilik davri qurbonlari xotirasini abadiylashtirish komissiyasi tuzildi. Shu yili iyul oyida hukumat qarori asosida "Shahidlar xotirasi" xayriya jamg'armasi tashkil etildi. Natijada bo'lg'usi muzeyning ko'rgazma vositalarini shakllantirish boshlandi.

2000-yil 12-may kuni Toshkentning Yunusobod tumanida barpo etilgan "Shahidlar xotirasi" yodgorlik majmuining tantanali suratda ochilishi mamlakat va xalqning ijtimoiy, madaniy va ma'naviy hayotida ulkan voqea bo'ldi, qisqa muddatda mazkur majmua tabarruk ziyoratgohlardan, yosh avlodlarni vatanparvarlik va millatparvarlik ruhida tarbiyalashga xizmat qiladigan maskanlardan biriga aylandi.

O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti I.A.Karimovning 2001-yil 1-may sanali "Qatag'on qurbonlarini yod etish kunini belgilash to'g'risida"gi Farmoni asosida "Shahidlar xotirasi" yodgorlik majmuida "Qatag'on qurbonlari xotirasi" muzeyi barpo etildi.

Muzey 2002-yil 31-avgustda – mamlakatda ilk bor nishonlangan "Qatag'on qurbonlarini yod etish kuni"da tantanali ravishda ochildi.

Yodgorlik majmui va muzey barpo etilgan joy XX asrning 20-yillaridan to Ikkinchi jahon urushi boshlanguniga qadar sovet davlatining jazo organlariga qatlgoh bo'lib xizmat qilgan. Toshkent shahrida otilgan qatag'on qurbonlari shu yerdagi uchta qatlgohga dafn etilganlar. Yodgorlik majmui ana shu sobiq uch qatlgoh hududlarini o'zaro birlashtirib turadi. Agar ramziy sag'ana yodgorlik majmuining memorial markazi hisoblansa, muzey binosi uning ma'rifiy markazi bo'lib xizmat qiladi.

Muzey binosi Bo'zsu bo'yida, bahavo joyda joylashgan bo'lib, bir qavatdan iborat, yerdan balandligi 20 m. Dastlabki bino bir gumbazli 400 m² hajmidagi yagona ekspozitsiya zalidan tashkil topgan. Bino atrofi 28 ta naqshinkor ustunlar ko'tarib turgan ayvondan iborat bo'lgan. Uning umumiy maydoni 784m² tashkil etgan. Bino o'zbek milliy me'morligi an'analari asosida qurilgan. Muzeyning birinchi ekspozitsiyasi 6 bo'limdan iborat bo'lgan.

2008-yil 5-mayda “Qatag‘on qurbonlari xotirasi” muzeyining faoliyatini yanada takomillashtirish to‘g‘risida”gi PQ-861-son Qarori qabul qilindi.

Mazkur Qaror ijrosi natijasida muzeyda katta o‘zgarishlar amalga oshirildi.

Muzeyning qayta ta’mirlangan va kengaytirilgan binosi qo‘sh gumbazli ekspozitsiya uchun mo‘ljallangan 3 ta zaldan iborat inshoot bo‘lib, atrofini o‘yma naqshinkor ayvon o‘rab turadi.

Ayvonning to‘rt tarafidan 42 ta milliy naqshlar o‘yilgan, bo‘yi 5 yarim metrli ustunlar ko‘tarib turadi. Binoning ekspozitsiya zallarining maydoni 960 m². tashkil etadi. Ayvon qismi 640 m², yerto‘lasi 1568 m² Muzey ekspozitsiyasi 10 ta bo‘limdan iborat.

“Qatag‘on qurbonlari xotirasi” muzeyining yangi ekspozitsiyasini tashkil qilish jarayonida O‘zR Fanlar akademiyasi, O‘zR Arxiv agentligi, Kartografiya boshqarmasi, O‘zbekiston matbuot agentligi, O‘zbekiston milliy teleradiokompaniyasi, Madaniyat va sport ishlari vazirligi, O‘zbekiston aloqa va axborotlashtirish agentligi, Vesmistr Universiteti, O‘zbekiston Badiiy akademiyasi, Mudofaa vazirligi, “Sovplastital” korxonasi bilan hamkorlikda ish olib borildi.

Shu bilan birgalikda Ichki ishlar vazirligi, Milliy Xavfsizlik xizmati, Oliy sud fondlarida saqlanayotgan hujjatlardan ekspozitsiyada.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 19.07.2024 yildagi PQ-270-sonli *“SIYOSIY QATAG‘ON QURBONI BO‘LGAN YURTDOSHLARIMIZ HAYOTI VA FAOLIYATINI O‘RGANISH, TARG‘IB ETISH HAMDA ULARNING XOTIRASINI ABADIYLASHTIRISH BORASIDAGI ISHLARNI KENGAYTIRISH TO‘G‘RISIDA”*gi qarori, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 04.11.2025 yildagi 691-sonli *“2025-2026-YILLARDA MAMLAKATIMIZDA QATAG‘ON QURBONLARI HAYOTI VA FAOLIYATINI TARG‘IB ETISH ISHLARINI YANADA JADALLASHTIRISH BO‘YICHA CHORATADBIRLAR DASTURINI TASDIQLASH TO‘G‘RISIDA”* gi qarorlarni ijrosini ta’minlash maqsadida qator tashviqot ishlari olib borilmoqda.

Ma’lumki, 1937-1953-yillarda mustabid tuzum tomonidan 100 mingdan ziyod xalqimiz vakillari qatag‘on siyosatining qurboni bo‘lgan. Bu yurtdoshlarimizning 13 ming nafari otib tashlangan, minglab kishilar nohaq quloq qilingan, surgunlarga jo‘natilgan. Ular orasida atoqli davlat va siyosat arboblari, ilm-fan namoyandalari, ijodkor ziyolilar, diniy ulamolar, harbiy soha va sud-huquq tizimi xodimlari, ishchi-dehqonlar va ularning oila a’zolari bo‘lgan. Vatanimizning milliy istiqloli, xalqimiz ozodligi uchun kurashib, shu yo‘lda jonini fido etgan, siyosiy qatag‘on qurbonlari bo‘lgan ota-bobolarimizning hayoti va faoliyatini atroflicha o‘rganish va tadqiq etish, ularning nomlari va xotirasini abadiylashtirish bo‘yicha keyingi yillarda yurtimizda keng ko‘lamli ishlar amalga oshirilmoqda. 2021 — 2024-yillar davomida O‘zbekiston Respublikasi Oliy sudi tomonidan 1 ming 200 dan ziyod siyosiy qatag‘on qurbonlarining nomlari oqlangan.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoev 2017 yil 31 avgustda Qatag‘on qurbonlari xotirasi muzeyiga tashrif buyurganida bu muzeyning

Andijon viloyatining markazida yoki universitetining qoshida “Qatag‘on qurbonlari xotirasi muzeyi”ning filialini ochishimiz kerak deb ko‘rsatgan edi. Z.M.Bobur nomidagi Andijon davlat universiteti tuzilmasidagi “Qatag‘on qurbonlari xotirasi” muzeyi universitetning 1000 o‘rinli o‘quv binosining 1-qavatida joylashgan bo‘lib 741 kv. metr joyni egallagan. Muzeyning ekspozitsion zallari – 9 ta zal va bitta koridordan, shuningdek, bino fasadidagi ikkita pannolardan iborat. Bino 2021 yili ta’mirlangan. Muzey ekspozitsiyalari to‘liq yaratilgan bo‘lib bugungi kunda ham eksponatlarni boyitish va yangilash ishlari amalga oshirilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 157-son qarori, 27.03.2024 yil
2. O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirining 406-son buyrug‘i, 17.12.2021 yil.
3. O‘zbekiston Respublikasi “Ta’lim to‘g‘risida” gi qonun 23.09.2020 yil.
4. Umumiy o‘rta ta’lim maktabi o‘qituvchisi kasb standarti // O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi. P.003.332.1286/II-21. 23.08.2021 № 332-ИЧ.

1.1.2. BOLA HUQUQLARINI HIMOYA QILISH BO‘YICHA DAVLAT SIYOSATI

REJA

1. “Bola huquqlarini himoya qilish bo‘yicha Deklaratsiya”da aks etgan masalalar.
2. Bola huquqlarining himoya qilinishini O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida ifodalanishi.
3. “Bola huquqlari to‘g‘risidagi Konvensiya”dagi muhim masalalar.
4. "Bola huquqlarining kafolatlari to‘g‘risida"gi qonun mazmuni.
5. Bolalarni salomatligiga zarar yetkazuvchi axborotdan himoya qilish zarurati.
6. Bolalar ombudsmani faoliyati.

1. “Bola huquqlarini himoya qilish bo‘yicha deklaratsiya”da aks etgan asosiy masalalar

Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasida bolalarning huquqlari alohida e’tirof etilgan. Ushbu deklaratsiyada har bir inson, jumladan, bolalar ham, qiynoqqa yoki shafqatsiz, g‘ayriinsoniy yoki qadr-qimmatni xo‘rlovchi muomala va jazoga duchor etilmasligi kerakligi ta’kidlangan.

Bola huquqlarining himoya qilinishini O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida ifodalanishi.

77-modda

Ota-onalar va ularning o'rnini bosuvchi shaxslar o'z farzandlarini voyaga yetguniga qadar boqishi, ularning tarbiyasi, ta'lim olishi, sog'lom, to'laqonli va har tomonlama kamol topishi xususida g'amxo'rlik qilishga majburdirlar.

Davlat va jamiyat yetim bolalarni hamda ota-onasining vasiyligidan mahrum bo'lgan bolalarni boqishni, tarbiyalashni, ularning ta'lim olishini, sog'lom, to'laqonli va har tomonlama kamol topishini ta'minlaydi, shu maqsadda xayriya faoliyatini rag'batlantiradi.

78-modda

Farzandlar ota-onasining nasl-nasabi va fuqarolik holatidan qat'i nazar, qonun oldida tengdirlar.

Bolaning huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarini ta'minlash hamda himoya qilish, uning jismoniy, aqliy va madaniy jihatdan to'laqonli rivojlanishi uchun eng yaxshi shart-sharoitlarni yaratish davlatning majburiyatidir.

Onalik, otalik va bolalik davlat tomonidan muhofaza qilinadi.

Davlat va jamiyat bolalarda hamda yoshlarda milliy va umuminsoniy qadriyatlarga sodiqlikni, mamlakatidan hamda xalqning boy madaniy merosidan faxrlanishni, vatanparvarlik va Vatanga bo'lgan mehr-muhabbat tuyg'ularini shakllantirish to'g'risida g'amxo'rlik qiladi.

3. "Bola huquqlari to'g'risidagi Konvensiya"dagi muhim masalalar

O'zbekiston 1992 yilda BMTning Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiyasini ratifikatsiya qilgan. Ushbu konvensiya 54 ta moddadan iborat bo'lib, bolani mustaqil shaxs sifatida qabul qiladi va uni o'ziga xos huquqlarga ega bo'lgan shaxs sifatida tan oladi.

Bola huquqlari – bolaga nisbatan inson huquqlari toifasi, irqi, jinsi, tili, dini, tug'ilgan joyi, milliy yoki ijtimoiy kelib chiqishi, mulkiyligi, ijtimoiy mavqeidan qat'i nazar, har bir bola ega bo'lishi kerak bo'lgan huquq va erkinliklar. Xalqaro huquqda 18 yoshga etmaganlarning barchasi bola deb tan olingan.

Konvensiyaga binoan, bola mustaqil shaxs sifatida qabul qilinadi. Konvensiya bolani o'ziga xos huquqlarga ega bo'lgan shaxs sifatida tavsiflaydi.

4. "Bola huquqlarining kafolatlari to'g'risida"gi qonun mazmuni.

2008 yilda qabul qilingan ushbu qonun bolalarning huquqlari va imkoniyatlarining tengligini ta'minlash, bola huquqlari kafolatlarining huquqiy asoslarini takomillashtirish, bolaning sha'ni va qadr-qimmatini himoya qilish kabi masalalarni o'z ichiga oladi.

5. Bolalarni salomatligiga zarar yetkazuvchi axborotdan himoya qilish zarurati

2019 yilda qabul qilingan "Bolalarni ularning sog'lig'iga zarar yetkazuvchi axborotdan himoya qilish to'g'risida"gi qonun bolalarni zararli axborotdan himoya qilishni nazarda tutadi. Ushbu qonun bolalarning axborot olish huquqini ta'minlash bilan birga, ularni salomatligiga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi axborotdan himoya qilishga qaratilgan.

6. Bolalar ombudsmani faoliyati

O'zbekistonda bolalar huquqlarini himoya qilish maqsadida Bolalar ombudsmani instituti tashkil etilgan. Uning asosiy vazifasi "Bola huquqlari to'g'risida"gi konvensiya qoidalarini qonunchilikka tatbiq etish, bolaning shaxsi, sha'ni, qadr-qimmat, huquq, erkinlik va qonuniy manfaatlarini himoyasiga butun jamiyat va davlatni faol jalb etishdan iborat.

“Bulling” - ingliz tilidan olingan bo‘lib, “ta’qib va zo‘ravonlik” ma’nosini bildiradi. Bu tushuncha bolalarni qasddan va doimiy ravishda ta’qib qilishni anglatadi. Bulling ta’lim muassasalaridagi zo‘ravonlik holatlarining eng odatiy shakllaridan biri hisoblanadi.

Ta'lim muassasalarida o'quvchilar o'rtasidagi zo'ravonlik (bulling) holatlari dunyoning barcha davlatlaridan mavjud bo'lib, bolalarning ta'lim olishiga jiddiy salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Ma'lumot uchun: UNESCOning rasmiy hisob-kitoblariga ko'ra, har yili 246 million nafar voyaga yetmaganlar maktabdagi zo'ravonlikning muayyan shakliga duch kelishadi.

Maktabdagi zo'ravonlik faqat voyaga yetmaganlarning ruhiy holati buzilishiga, nosog'lom sharoitda tarbiyalanishiga sabab bo'libgina qolmasdan, balki mamlakat iqtisodiyotiga ham sezilarli darajada zarar keltiradi.

Ma'lumot uchun: Braziliyada maktabdagi zo'ravonlikning iqtisodiyotga yetkazgan zarari har yili 943 million AQSH dollarini tashkil etgan bo'lsa, AQSHda ushbu zarar miqdori 7.9 milliard AQSH dollariga teng baholangan.

Qonunchilikda bolalarni zo'ravonlikning barcha shakllaridan muhofaza qilish nazarda tutilgan. Xususan, O'zbekiston Respublikasi **“Bola huquqlarining kafolatlari to'g'risida”gi Qonunining 10-moddasida** davlat bolani ekspluatatsiya va zo'ravonlikning barcha shakllaridan, shu jumladan jismoniy, ruhiy va jinsiy zo'ravonlikdan, qiynoqlarga solishdan yoki shafqatsiz, qo'pol yoxud inson qadr-qimmatini kamsituvchi boshqa shakldagi muomaladan, shahvoniy shilqimliklardan himoya qilinishini amalga oshirishi belgilangan.

Shuningdek, **O'zbekiston Respublikasi “Ta’lim to’g’risida”gi Qonuni 48-moddasida** ta'lim oluvchining ta'lim-tarbiya jarayonining boshqa ishtirokchilariga

nisbatan jismoniy va (yoki) ruhiy zo‘ravonlik ishlatmaslik va ularning o‘z majburiyatlarini bajarishiga to‘sqinlik qilmaslik majburiyati nazarda tutilgan.

So‘nggi yillarda ta‘lim muassasalarida o‘quvchilar o‘rtasidagi zo‘ravonlik holatlarini oldini olish yuzasidan bir qator ishlar amalga oshirildi.

Xususan, **O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 6-noyabrdagi PQ-4884-son qarori** bilan bolalarni ijtimoiy-psixologik qo‘llab-quvvatlash markazlari tashkil etildi.

Ma‘lumot uchun: ushbu markazlarning asosiy vazifalaridan biri o‘quvchi-yoshlarning psixologik salomatligini muhofaza qilish, turli xil zo‘ravonlik ko‘rinishlarining oldini olish, suisidal holatlarga moyilligi bo‘lgan o‘quvchilarni barvaqt aniqlash va ularga ijtimoiy-psixologik yordam ko‘rsatish hisoblanadi.

Bundan tashqari, **O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 3-iyundagi 339-son qarori** bilan voyaga yetmagan shaxslarga jamoat tarbiyachilarini tayinlash tartibi joriy etildi.

Ma‘lumot uchun: ushbu jamoat tarbiyachilari nazoratsiz va qarovsiz qolgan hamda huquqbuzarlik yoki ijtimoiy xavfli qilmish sodir etgan voyaga yetmagan shaxslar bilan yakka tartibda ishlashadi hamda ota-onasiga (yoki o‘rnini bosuvchi shaxslarga) voyaga yetmagan shaxslarni tarbiyalashda yordam ko‘rsatishadi.

Shu bilan birga, voyaga yetmaganlar o‘rtasidagi huquqbuzarlik va jinoyatlarni, xususan ta‘lim muassasalarida o‘quvchilar o‘rtasidagi zo‘ravonlik holatlarini oldini olish chora-tadbirlarining tizimli yo‘lga qo‘yilmaganligi qo‘yidagi salbiy holatlarga sabab bo‘lmoqda:

- ta‘lim muassasalarida, xususan maktablarda tartib-intizomga rioya etilishini nazorat qilish mexanizmlarining nomukammalligi ma‘lum darajada maktab o‘quvchilari tomonidan sodir etilayotgan jinoyat va huquqbuzarliklar sonining oshishiga hissa qo‘shmoqda.

- voyaga yetmaganlar, ayniqsa maktab o‘quvchilar o‘zaro muammolarni hal qilishda borgan sari agressiv (nosog‘lom) usullardan ko‘proq foydalanishmoqda hamda ularning bezorilik harakatlarida shavqatsizlik kuchaymoqda.

- ta‘lim muassasalarida, nafaqat o‘quvchilarning, balki o‘qituvchilarning xavfsizligini ta‘minlash murakkablashmoqda.

O‘zbekiston Respublikasining “Bola huquqlarining kafolatlari to‘g‘risida”gi Qonuni 10-moddasining beshinchi qismida davlat bolaga nisbatan ekspluatatsiya va zo‘ravonlikning barcha shakllarining oldini olish, shuningdek ularning sodir etilishiga imkon bergan sabablar va shart-sharoitlarni aniqlash hamda bartaraf etish bo‘yicha choralar ko‘rishi belgilangan.

Biroq, qonunchilikda ta‘lim muassasalarida o‘quvchilar o‘rtasidagi zo‘ravonlik holatlarini oldini olish bo‘yicha alohida yaxlit qonunchilik hujjati mavjud

bo‘lmaganligi mazkur sohadagi muammolarni tizimli hal etilishiga imkon bermas edi.

Endilikda esa “Bolalarni zo‘ravonliklarning barcha shakllaridan himoya qilish to‘g‘risidagi” qonun loyihasi ishlab chiqilib, umumjamoatchilik muxokkamasiga qo‘yildi.

Bu qonunga ko‘ra, bulling:

- bir guruh bolalar yoki bir bolaning boshqa bolaga yoki bolalarga nisbatan, xususan, zo‘ravonlik qurboniga nisbatan haqoratli laqablardan foydalanish;
- u bilan har qanday muloqotni cheklab qo‘yish (boykot qilish), uning mol-mulkini qo‘lga kiritish va (yoki) zarar yetkazish;
- uning o‘ziga xos jismoniy, psixologik yoki intellektual xususiyatlarini ommaviy muhokama qilish;
- sha‘ni va qadr-qimmatini kamsitish yoki sog‘lig‘i va hayotiga ziyon yetkazishda ifodalangan, shu jumladan telekommunikatsiya tarmoqlari va Internet butunjahon axborot tarmog‘i orqali amalga oshiriladigan muttasil psixologik va (yoki) jismoniy tajovuzkor harakatlardir.

Shu bilan birga O‘zbekiston Respublikasi ta’lim muassasalarida «bullinga» (tazyiq va zo‘ravonlikka) qarshi kurashishga qaratilgan choralarni amalga oshirish bo‘yicha yo‘l xaritasi ishlab chiqilgan bo‘lib, uning doirasida qator mutasaddi tashkilotlar zimmasiga mazkur salbiy vaziyatni bartaraf etishga qaratilgan tizimli ishlarni yuklamoqda.

Xorijiy davlatlarda, xususan, AQSH, Kanada, Chili, Argentina, Paragvay, Niderlandiya, Vengriya, Ruminiya, Xitoy, Janubiy Koreya, Yaponiya, Filippinda ta’lim muassasasida o‘quvchilar o‘rtasidagi zo‘ravonlik holatlarini oldini olish bo‘yicha alohida normativ-huquqiy hujjat qabul qilingan. Mazkur normativ-huquqiy hujjatlar asosida ushbu davlatlarda ta’lim muassasasidagi zo‘ravonlik holatlarini oldini olishga qaratilgan bir qator huquqiy mexanizmlar joriy etilgan. Jumladan,

– AQSH, Kanada, Filippin, Yaponiyadagi ta’lim muassasalarida zo‘ravonlikka qarshi kurash siyosati joriy etiladi. Ushbu siyosat quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

- zo‘ravonlik holatlari yuzasidan xabar berish, ushbu holatlar yuzasidan berilgan xabarlarini tekshirish hamda xabar bergan shaxsni himoya qilish tartibini joriy etish;
- zo‘ravonlik holatlari yuzasidan anonim ravishda xabar berish tartibini yo‘lga qo‘yish;
- zo‘ravonlik holatlari yuzasidan yolg‘on xabar bergan o‘quvchilarga nisbatan intizomiy jazo qo‘llash;

- ta'lim muassasalarida o'quvchilar o'rtasida yuz bergan zo'ravonlik holatlarining hisobini yuritish.

– **Filippindagi** ta'lim muassasalarida o'quvchilar o'rtasidagi zo'ravonlik holatlari yuzasidan Ta'lim vazirligining hududiy bo'limlariga hisobot taqdim etish tartibi mavjud.

– **Kanadada** maktablarda o'quvchilar o'rtasidagi zo'ravonlik holatlariga qarshi kurashish guruhlarini tashkil etilgan bo'lib, maktab o'qituvchilari ularning faoliyatini nazorat qilishadi.

– **Vengriyada** o'qituvchi va o'quvchilarning xavfsizligini ta'minlash maqsadida ta'lim muassasalarida "maktab posbonlari" tayinlanadi.

– **Argentinada** ta'lim muassasalaridagi zo'ravonlik holatlari yuzasidan xabar berishga mo'ljallangan milliy telefon tarmog'i tashkil etilgan.

– **Perudagi** har bir maktabda o'quvchilar o'rtasidagi zo'ravonlik holatlarini oldini olish uchun mas'ul bo'lgan psixolog tayinlanishi talab etiladi.

– **Janubiy Koreyada** ta'lim muassasalarida o'quvchilar o'rtasidagi zo'ravonlikka qarshi kurashish bo'yicha maxsus qo'mita tashkil etilgan bo'lib, ushbu qo'mita Ta'lim, fan va texnologiya vazirligining ta'lim muassasalarida yuz bergan zo'ravonlik holatlarini oldini olishga qaratilgan besh yillik rejasining qay darajada amalga oshirilganligini baholaydi, mahalliy hukumat raisi va qo'mitaning hududiy bo'limlari tomonidan taklif etilgan ta'lim muassasalarida o'quvchilar o'rtasidagi zo'ravonlikka oid masalalarni ko'rib chiqib, hal qiladi.

– **Yaponiyada** Ta'lim, madaniyat, sport, fan va texnologiya vazirligi tomonidan zo'ravonlikni oldini olish bo'yicha milliy fundamental siyosat ishlab chiqiladi.

– **Janubiy Koreya, Buyuk Britaniya va Avstraliyada** jamoat tartibi va xavfsizligiga tajovuz qiluvchi huquqbuzarliklar yuzasidan huquqni muhofaza qiluvchi organlarga qulay tarzda xabar berishga mo'ljallangan portal tashkil etilgan. Ushbu Portal o'quvchilarning maktab hududida yoki boshqa ta'lim muassasasida sodir etgan huquqbuzarliklari yuzasidan ham huquqni muhofaza qiluvchi organlarga xabar berish imkonini beradi.

– **Qozog'istonda** ta'lim muassasalari xodimlarining voyaga yetmaganlar tomonidan sodir etilgan huquqbuzarliklar yuzasidan huquqni muhofaza qiluvchi organga belgilangan tartibda xabar bermaganliklari uchun ma'muriy javobgarlik belgilangan.

Albatta xorijiy tajriba shundan dalolat berayaptiki, maktablardagi bulling muammosini oldini olish bolalar huquqlarini himoya qilish davlat siyosatining muhim yo'nalishi sifatida urg'ulangan va bunda mutasaddi davlat organlarining o'z vakolatlari doirasida mazkur muammoga qarshi izchil va manzilli choralar ko'rishi muhimdir.

Lekin shu bilan birga bolalar bilan bog‘liq turli jamoat tashkilotlarining ham mazkur jarayonda o‘rni nihoyatda ahamiyatlidir. Buni yana bir bor Avstraliya misolida gapirib berishim mumkin. **Ushbu davlatda maktablarda bullingga qarshi kurashga yo‘naltirilgan "Bullying. No Way!", ya‘ni “Bullingga yo‘q deymiz” nomli jamoat tashkiloti mavjud.** Tashkilot tomonidan o‘quvchilar, ota-onalar va o‘qituvchilar uchun bullying muammosi va uning oqibatlarini haqida xabardorlikni oshirish maqsadida axborot kampaniyalari, seminar va treninglar tashqillashtirib kelinadi.

Birgina tashkilotning sa‘y-harakatlari tufayli Avstraliya jamoatchilikni bullying borasidagi xabardorligini oshirishga, o‘qituvchilarni bezorilik qurbonlariga qarshi kurashish va qo‘llab-quvvatlashning samarali usullariga o‘rgatishga muvaffaq bo‘ldi. Bu maktablarda bullying holatlarining kamayishiga va ta‘lim muassasalarida umumiy muhitning yaxshilanishiga olib keldi.

Albatta, agar bizda ham jamoat tashkilotlari bullyingni oldini olishga oid bir qator tavsiya va usullarni ishlab chiqishsa, ushbu jarayonni oldini olishda ijobiy ta‘sir ko‘rsatgan bo‘lar edi.

Masalan, turli jamoat tashkilotlari tomonidan:

- bullyingning (bolalarni tazyiq va zo‘ravonlikdan himoya qilish) turli ko‘rinishlaridan: og‘zaki, jismoniy, ijtimoiy, kiberbullying (mobil telefonlar, elektron pochta, ijtimoiy tarmoqlar, bloglar orqali o‘quvchi yoshlarni ta‘qib etish, ular haqidagi shaxsga doir ma‘lumotlarni (foto, videolar) tarqatish, tuhmat qilish)dan o‘quvchi-yoshlarni himoya qilish maqsadida turli media materiallar tayyorlash va yoritish.

- Ta‘lim muassasalarida tahsil olayotgan o‘quvchi-yoshlar o‘rtasidagi o‘zaro tazyiq va zo‘ravonlikni oldini olishga qaratilgan volontyorlik faoliyatini tashkil etish, uslubiy, axborot, maslahat va tashkiliy jihatdan ko‘maklashish, faol volontyor o‘quvchi yoshlarni qo‘llab-quvvatlash va rag‘batlantirish amaliyotini joriy qilish.

- Bolalarni tazyiq va zo‘ravonliklardan himoya qilish haqidagi bannerlarni tayyorlash va ko‘chalarga osish, kimga murojaat qilish lozimligini ko‘rsatuvchi ma‘lumotlarni transport vositalarida va OAVlarida eslatmalar asosida berib borish kabi choralarda ko‘maklashishi muhim.

- Jamoat tashkilotlarini tomonidan zo‘ravonlikdan aziyat chekayotgan bolalarga, shuningdek, bunday holatlarning guvohlariga konsultatsiya va yordam ko‘rsatish. Jamoat tashkilotlari bolalar o‘z his-tuyg‘ularini ifoda etishlari va tajribali mutaxassislardan yordam olishlari mumkin bo‘lgan xavfsiz maskanlarni yaratishi mumkin.

Jamoat tashkilotlarining bolalar hayotidagi faol ishtiroki shubhasiz ta'lim muassasalarida o'quvchilar o'rtasidagi zo'ravonlik holatlarining oldi olinishiga, bunday ko'rinishdagi huquqbuzarliklarga qarshi kurashish mexanizmlarining takomillashishiga, eng muhimi bolalarning sog'lom muhitda ta'lim olishlariga zamin yaratiladi.

Xulosa

O'zbekiston Respublikasida bola huquqlarini himoya qilish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib, bu borada qator qonunlar, dasturlar va institutlar faoliyat yuritmoqda. Davlat va jamiyatning sa'y-harakatlari bolalarning huquq va manfaatlarini ta'minlash, ularning har tomonlama rivojlanishi uchun zarur shart-sharoitlar yaratishga qaratilgan.

1.1.3 -MAVZU: KORRUPSIYA VA GIYOHVANDLIKKA QARSHI KURASHISHNING ZAMONAVIY YONDASHUVLARI

REJA

- 1.Korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida huquqiy madaniyatni yuksaltirish.**
- 2.Korrupsiyaning oldini olishga doir chora-tadbirlar.**
- 3.Korrupsiyaga qarshi kurashishning zamonaviy yondashuvlari.**
- 4.Giyohvandlikni oldini olish va qarshi kurashish**

Korrupsiyaning mohiyati va oqibatlari.

Korrupsiya - bu davlat yoki shaxsiy manfaatlar uchun qonunlarni buzish orqali hokimiyat yoki resurslarni suiiste'mol qilish. Korrupsiyaning oqibatlari juda jiddiy bo'lib, iqtisodiy o'sishni sekinlashtiradi, davlat xizmatlarini yomonlashtiradi va jamiyatda ishonchsizlikni kuchaytiradi.

Korrupsiyaga qarshi kurashishning xalqaro tajribasi

Shaffoflik va ochiqlik: Davlat xizmatlarining shaffofligi va ochiqligi korrupsiyani kamaytirishga yordam beradi. Hisobdorlikni kuchaytirish: Davlat amaldorlarini ularning harakatlari uchun javobgarlikka tortish korrupsiyani kamaytirishga yordam beradi. Qonunlarni kuchaytirish: Korrupsiyaga qarshi kurashish uchun qonunlar va qoidalarni mustahkamlash juda muhim.

O'zbekistonda korrupsiyaga qarshi kurashish islohotlari

Korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar to'g'risida axborot berayotgan shaxslar davlat himoyasida bo'ladi.

Qonunda belgilab berilgan vazifalardan kelib chiqqan holda Adliya vazirligi o'z va kolati doirasida korrupsiyaga qarshi jadal kurashmoqda. Xususan, qonun hujjatlarining antikorrupsion ekspertizasi yanada takomillashtirildi.

2017 yil 25 dekabrda O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirining "Normativ-huquqiy hujjatlar va ularning loyihalarini korrupsiyaga qarshi ekspertizasini o'tkazish uslubiyotini tasdiqlash to'g'risida"gi 2745-son buyrug'I qabul qilingan.

Bundan tashqari, korrupsiyaning oldini olish maqsadida hujjatlarning elektron aylanishi tizimi yaratildi.

2019 yil 27 may kuni "O'zbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurashish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"ni Farmoni qabul qilindi.

Farmon bilan 2019-2020 yillarda korrupsiyaga qarshi kurashish davlat dasturi, korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha respublika idoralararo komissiyasi, korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi faoliyat samaradorligini oshirishga qaratilgan chora-tadbirlarni ishlab chiqish bo'yicha maxsus komissiya tarkibi tasdiqlandi.

Korrupsiyaga qarshi kurashishning huquqiy asoslari

Korrupsiyaga aloqador odam qonunni buzishidan tashqari, o'zining kimligini, ye'tiqodi, ma'naviyati qay darajada ekanini oshkor qiladi. Bunday odam nafaqat moliyaviy ziyon-zahmat yetkazadi, balki davlatni, demokratiyani behurmat qilib, obro'sini to'kadi, unga non-tuz berib katta qilgan, ilmu-hunar, obro' va mansab bergan el-yurtning yuziga oyoq qo'yadi.

Korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi davlat siyosatining asosiy yo'nalishlari va prinsiplarini belgilashda bunday huquqbuzarlik uchun javobgarlikning muqarrarligini ta'minlash masalasi qat'iy hisobga olingan.

Qonunga ko'ra, korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha faoliyatni amalga oshiruvchi, bu jarayonda ishtirok etuvchi organlar hamda tashkilotlarning faoliyatini muvofiqlashtirish uchun Korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha respublika idoralararo komissiyasi tashkil etilishi belgilangan. Ushbu komissiyani shakllantirish va uning faoliyati tartibi O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan belgilanishi qayd etilgan. Bu me'yor korrupsiyaga qarshi kurashning doimiy va izchil tus olishida muhim ahamiyatga ega.

Qonunda belgilanganidek, ta'lim muassasalarida korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi huquqiy ta'lim va tarbiyani kuchaytirish masalasi ham dolzarb ahamiyat kasb etadi. To'g'ri ishlab, to'g'ri yashash odatini bolalikdan, yoshlikdan o'rgangan odam mard va halol bo'ladi. Adolatsizlik, qonunga

hurmatsezlik, kasbu-amalga, ishonchga xiyonat qilib bo'lmashligini o'qib-uqqan, poraxo'rlik va korrupsiyaga, suiste'molchilikka qarshi o'zida immunitet hosil qilgan yoshlar kelajakda jur'atli, vijdonli inson bo'lib yetishadi. Qonunga, tartib-qoidalarga hurmat saqlab, el-yurtga sadoqat bilan xizmat qiladi. Halol mehnat bilan topilmagan boylik totli bo'lmashligini, hech kimga buyurmasligini, yaxshilik emas, yomonlik va kulfat keltirishini tushunadi.

Davlat idoralari va fuqarolik jamiyatining roli

Davlat idoralari korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha qonunlarni amalga oshirish va nazoratni kuchaytirishga mas'ul. Fuqarolik jamiyati korrupsiya holatlarini oshkor qilishda va jamoatchilik fikrini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Ommaviy axborot vositalari korrupsiya holatlarini yoritishda va jamoatchilikni xabardor qilishda muhim rol o'ynaydi.

Korrupsiyaga qarshi kurashishda, davlat hokimiyati organlari faoliyatida ochiqlik va oshkoralikni ta'minlashda, fuqarolarga tezkor va xolis axborot yetkazishda ommaviy axborot vositalariga erkinlik berish, demokratik islohotlar jarayonida ularning nufuzi va mavqeini oshirish dolzarb masala hisoblanadi. Shuning uchun korrupsiyaga qarshi kurashishda ommaviy axborot vositalarining ishtirok etishi, korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar to'g'risida axborot berayotgan shaxslarni himoya qilish masalalari qonunda alohida belgilab qo'yilgan.

Ommaviy axborot vositalarining erkin va dadil faoliyatisiz jamiyat hayotini demokratlashtirish, odamlarni mustaqil fikrlab yashashga undash, hozirgi kunda suv va havodek zarur bo'lgan jamoatchilik nazoratini izchil yo'lga qo'yish mumkin emas. Butun dunyoda davlatning demokratiyani hurmat qilishiga, xalqning salohiyati va madaniyatiga matbuot erkinligi, odilligiga qarab ham baho beriladi.

Shaffoflik va hisobdorlikni ta'minlash

Ma'lumotlarning ochiqligi: Davlat idoralari o'z faoliyati haqida ochiq va shaffof ma'lumotlarni taqdim etishlari kerak.

Moliyaviy hisobotlarni e'lon qilish: Davlat idoralari o'zlarining moliyaviy hisobotlarini jamoatchilikka ochiq e'lon qilishlari kerak.

Hisobdorlik mexanizmlarini yaratish: Korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha mustaqil mexanizmlarni yaratish muhim.

Korrupsiya holatlarini aniqlash va bartaraf etish

Umumiy o'rta ta'lim muassasalarida korrupsiya holatlarini aniqlash va bartaraf etish o'ziga xos yondashuvlarni talab qiladi. Bu yerda korrupsiya kichik ko'rinishda bo'lsa-da, o'quv jarayoniga va jamiyatning axloqiy tamoyillariga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

I. Korrupsiyani aniqlash usullari:

1. O'quvchilar va ota-onalar bilan muloqot:

- So'rovnomalar o'tkazish: O'quvchilar va ota-onalar o'rtasida anonim so'rovnomalar o'tkazish orqali noroziliklarni va korrupsiya holatlarini aniqlash.
- Ochiq muloqot: O'qituvchilar, o'quvchilar va ota-onalarning ochiq muloqotini tashkil etish, fikr almashish va mavjud muammolarni muhokama qilish.
- Ishonch telefonlari: O'quvchilar va ota-onalarga korrupsiya holatlari haqida xabar berish imkoniyatini beruvchi maxsus ishonch telefonlari yoki elektron pochta manzillarini tashkil etish.
- Uchrashuvlar: O'quvchilar va ota-onalarning maktab ma'muriyati bilan muntazam uchrashuvlarini tashkil etish, shaffoflikni ta'minlash va muammolarni ochiq muhokama qilish.

2. Maktab ichidagi nazorat:

- Ichki audit: Maktabning moliyaviy faoliyatini muntazam ravishda tekshirish, xarajatlarni nazorat qilish va shubhali operatsiyalarni aniqlash.
- O'quv jarayonini nazorat qilish: O'quv jarayonining adolatli va shaffofligini ta'minlash, baholash mezonlarini ochiq qilish va o'zlashtirishni tekshirish.
- Xodimlarni nazorat qilish: O'qituvchilar, ma'muriyat va boshqa xodimlarning faoliyatini nazorat qilish, noqonuniy harakatlarning oldini olish.

6. Ommaviy axborot vositalari va jamoatchilik nazorati:

- OAVda yoritish: Korrupsiya holatlarini ommaviy axborot vositalarida yoritish va jamoatchilik e'tiborini jalb qilish.
- Jamoatchilik nazorati: Jamoatchilik vakillari, ota-onalar va faollarni maktabning faoliyatini nazorat qilishga jalb qilish.
- Ochiq ma'lumotlar: Maktab faoliyati, byudjeti, xarajatlari va shartnomalari haqidagi ma'lumotlarni ochiq qilish va hammaga taqdim etish.

7. Elektron tizimlar:

- Elektron baholash: O'quvchilarning baholarini elektron tizimga o'tkazish, shaffoflikni oshirish va baholash jarayonidagi korrupsiyani oldini olish.
- Elektron kundaliklar: O'quvchilarning davomatini va o'zlashtirishini elektron tarzda kuzatish.
- Elektron arizalar: Maktabga qabul qilish, o'qituvchilarning o'zaro munosabatlari va boshqa masalalar bo'yicha elektron arizalar topshirish imkoniyatini yaratish.

II. Korrupsiyani bartaraf etish yo'llari:

8. Etik qoidalar va ma'rifat:

- Etik kodeks: O'qituvchilar va maktab xodimlari uchun etik kodeks qabul qilish, korrupsiyaga qarshi kurashishga qaratilgan qoidalar va talablarni belgilash.
- Ma'rifiy tadbirlar: O'quvchilar, ota-onalar va o'qituvchilar uchun korrupsiyaning zararli oqibatlari haqida ma'rifiy tadbirlar tashkil etish.
- Korrupsiyaga qarshi loyihalar: O'quvchilar orasida korrupsiyaga qarshi kurashishga qaratilgan loyihalarni qo'llab-quvvatlash.

2. Shartnomalarni shaffof qilish:

- Ochiq tenderlar: Maktab xaridlarini ochiq va shaffof tender asosida o'tkazish.
- Shartnomalarni e'lon qilish: Maktab shartnomalarini veb-saytida e'lon qilish va jamoatchilik uchun ochiq qilish.
- Nazorat va monitoring: Shartnomalarning bajarilishini nazorat qilish va shubhali operatsiyalarning oldini olish.

9. Qonuniy jazo va javobgarlik:

- Ichki tekshiruvlar: Maktabda korrupsiya holatlari aniqlangan taqdirda, ichki tekshiruv o'tkazish va aybdorlarni javobgarlikka tortish.
- Huquqni muhofaza qilish organlari: Korrupsiya holatlari jiddiy bo'lgan taqdirda, huquqni muhofaza qilish organlariga murojaat qilish.
- Jazo choralari: Korrupsionerlarga nisbatan qonuniy jazo choralarni qo'llash.

10. O'quv jarayonini takomillashtirish:

- Baholash mezonlari: O'quvchilarni baholash mezonlarini ochiqlash va shaffof qilish.
- O'qituvchilarni qo'llab-quvvatlash: O'qituvchilarni o'z kasbini rivojlantirishga yordam berish, ularning daromadini oshirish va korrupsiyadan yiroqlashtirish.
- O'quvchilarning o'zlashtirishini nazorat qilish: O'quvchilarning o'zlashtirishini doimiy ravishda kuzatib borish va korrupsiya yordamida baho olganlarga nisbatan choralar ko'rish.

11. Jamoatchilik ishtirokini kuchaytirish:

- Ota-onalar qo'mitalari: Ota-onalarni maktab boshqaruvida faol ishtirok etishini ta'minlash.
- Maktab kengashlari: Maktab kengashlari faoliyatini kuchaytirish va ularning maktab faoliyatini nazorat qilishda rolini oshirish.
- Jamoatchilik eshituvlari: Maktab faoliyati bo'yicha jamoatchilik eshituvlari o'tkazish va ularning fikrini inobatga olish.

Umumiy o'rta ta'lim muassasalarida korrupsiyaga qarshi kurashish kompleks yondashuvni talab etadi. Bu usullar doimiy ravishda qo'llanilishi va

takomillashtirilib borilishi kerak. Shundagina ta'lim sohasida korrupsiyaning oldini olish va ta'lim sifatini oshirish mumkin bo'ladi.

Bugun insoniyat taraqqiyotning yangi-yangi cho'qqilarini zabt etmoqda. Lekin keyingi asrlarda butun kurrai zaminga keng tarqalgan bir illat bugungi kunda hammamizni tashvishga solib, og'ir jinoyatlarning sodir etilishiga, oilalar va millat genofondining buzilishiga olib kelmoqda. Bu — giyohvandlikdir. Mamlakatimizda aholi orasida sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish, ularning giyohvandlik vositalari va psixotrop moddalarga nisbatan qarshi immunitetni shakllantirish, shuningdek, inson salomatligini ta'minlashga qaratilgan muayyan ishlar amalga oshirilmoqda. Ammo so'nggi yillarda yangi turdagi sintetik giyohvandlik vositalari va kuchli ta'sir qiluvchi moddalar paydo bo'layotgani, ular inson omilisiz internetning ijtimoiy tarmoqlaridan foydalangan holda aholi, ayniqsa, yoshlar orasida oson tarqatilayotgani mas'ul davlat tuzilmalarining bu boradagi faoliyatini "Barcha sa'y-harakatlar inson qadri uchun" degan ustuvor g'oya asosida sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqish zarurligini taqozo etmoqda.

Aytish kerakki, Prezidentimizning joriy yil 6-maydagi "O'zbekiston Respublikasida giyohvandlik vositalari va psixotrop moddalarning noqonuniy aylanmasiga chek qo'yish orqali ularning aholi salomatligi va mamlakatimiz genofondiga salbiy ta'sirini bartaraf etish strategik chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni bu borada muhim huquqiy asos bo'ldi.

Ilg'or xorijiy tajriba, xalqaro, shu jumladan BMT ekspertlarining xulosa va tavsiyalari asosida ishlab chiqilgan O'zbekiston Respublikasida giyohvandlik va narkojinoyatlarga qarshi kurashish bo'yicha 2024 — 2028-yillarga mo'ljallangan milliy strategiya tasdiqlandi.

Milliy strategiya doirasida aholi, ayniqsa, xotin-qizlar va yoshlarda "giyohvandlikka qarshi immunitet"ni, o'quvchi va talabalar orasida kuchli ta'sir qiluvchi dorilarni iste'mol qilishga murosasiz munosabatni shakllantirish, ta'lim muassasalarida psixofaol moddalar tarqalishining oldini olishga qaratilgan yangi ta'sirchan targ'ibot-tashviqot va tarbiyaviy-profilaktik mexanizmlarni joriy etish maqsadlarga erishish barcha davlat organlari va tashkilotlarning ustuvor vazifasi sifatida belgilandi.

Davlat va xususiyy tibbiyot muassasalari hamda dorixonalarining giyohvandlik vositalaridan tibbiyotda foydalanish amaliyotini nazorat qilish, shuningdek, farmatsevtika korxonalari, giyohvandlik vositalarining ulgurji va chakana savdosi bilan shug'ullanuvchi subyektlar mas'uliyatini oshirishning ta'sirchan mexanizmlarini yaratish ham ularning ustuvor vazifalariga kiradi.

Ma'lumki, bugungi kunda voyaga yetmaganlarni jalb qilgan holda hamda telekommunikatsiya tarmoqlaridan va Internet jahon axborot tarmog'idan foydalanish orqali giyohvandlik vositalarining, ular analoglarining va psixotrop moddalarning qonunga xilof muomalasi ortib borayotganligi munosabati bilan ushbu huquqbuzarliklar uchun javobgarlik choralari qayta ko'rib chiqish talab etilayotgan edi.

Oliy Majlis Qonunchilik palatasi tomonidan yaqinda qabul qilingan va kuni kecha Senatda ma'qullangan tegishli qonun bilan giyohvandlik vositalari, ularning analoglari yoki psixotrop moddalarni telekommunikatsiya tarmoqlari va Internet jahon axborot tarmog'idan foydalanib qonunga xilof ravishda muomalaga kiritganlik, ushbu jinoyatlarni voyaga yetmaganlarni jalb qilgan holda sodir etganlik uchun javobgarlik choralari kuchaytirilmoqda.

Shuningdek, giyohvandlik vositalari, ularning analoglari yoki psixotrop moddalar, kuchli ta'sir qiluvchi va zaharli moddalarni o'tkazish maqsadini ko'zlamay qonunga xilof ravishda olish, saqlash, tashish yoki jo'natish uchun ma'muriy va jinoiy javobgarlik belgilandi.

Shubhasiz, ushbu qonun giyohvandlik vositalari, psixotrop moddalar, kuchli ta'sir qiluvchi va zaharli moddalarni targ'ib yoki reklama qilinishi yoxud noqonuniy muomalasining barvaqt oldini olishga xizmat qiladi.

Albatta, yurtimizda ushbu masalaga bu darajada katta e'tibor qaratilayotgani bejiz emas. Chunki giyohvandlik nafaqat bu illat bilan shug'ullanuvchilarga, balki butun jamiyatga tahdid soladi. Shuning uchun ham har yili 26-iyun — Xalqaro giyohvandlikka qarshi kurashish kuni, deb e'lon qilingan.

Ushbu sana munosabati bilan respublikamizda doimiy ravishda turli tadbirlar o'tkazilib borilmoqda. Jumladan, oliy o'quv yurtlarida, litsey va kollej, maktab va boshqa o'quv muassasalarida barcha soha vakillari hamkorligida tadbirlar o'tkazilib, yoshlar o'rtasida tushuntirish ishlari muntazam ravishda olib borilmoqda.

Shuningdek, mahallalarda, ta'lim va sog'liqni saqlash muassasalarida, barcha mehnat jamoalarida giyohvandlikning inson sog'lig'iga zarari va uning ayanchli oqibatlari haqida ma'naviy-ma'rifiy targ'ibot ishlari yo'lga qo'yilgan. BMT ma'lumotiga ko'ra, dunyoda 27 milliondan ortiq odam giyohvandlik dardiga yo'liqqan. Uning aksariyat qismini 30 yoshgacha bo'lganlar tashkil etadi. Buning oqibatida har yili 200 mingdan ortiq kishi hayotdan ko'z yumayotgani taassuflidir.

Keyingi paytlarda giyohvand va psixotrop moddalarning inson salomatligiga ziyoni haqida ko'p gapirilayotganiga qaramay, afsuski, yoshlar orasida bu zararli moddalarga qiziqish saqlanib, ertamiz egalarining bu illat domiga bilib-bilmay tushib qolayotgani achinarli holdir.

Xo'sh, giyohvandlikka batamom barham berish, bu illatning oldini olish uchun nima qilmoq kerak?

Buning uchun, birinchi navbatda, aholi orasida sog'lom turmush tarzini ommalashtirish, narkotik vositalarning iste'moliga salbiy munosabatni shakllantirish kerak.

Ikkinchidan, har qanday kasallikning oldini olish uchun, avvalo, organizmda unga qarshi immunitet hocil qilinishi darkor. Demak, giyohvandlikka qarshi kurashish, yoshlarni bu balodan asrash uchun targ'ibot-tashviqot ishlari ko'lamini yanada kengaytirish lozim.

Uchinchidan, ota-onalarimiz farzandlarining ichki dunyosidan boxabar bo‘lib borishlari, shuningdek, ular olayotgan axborotni — ko‘rayotgan film va kliplarini imkon qadar nazorat qilib turishlari ayni muddao bo‘ladi.

Sirasini aytganda, giyohvandlikka qaramlik aholining mehnatga qobiliyatli qismini zararlashi, ularning ijtimoiy himoyaga muhtojligi va unga ketadigan sarf-xarajatlarning kattaligi, mamlakatning demografik holatiga ta’sir qilishi orqali, birinchidan, iqtisodiy taraqqiyotga, ikkinchidan, aholining sog‘lom, bexavotir turmush kechirishiga xavf tug‘dirishi orqali milliy taraqqiyot va barqarorlikka ham salbiy ta’sir ko‘rsatadi.

Ushbu illatga qarshi kurashish nafaqat ota-ona yoki tegishli huquqni muhofaza qiluvchi organlar, balki shu yurtda yashovchi har bir fuqaroning burchiga aylanmog‘i kerak. Zotan, yoshlarimiz yurtimiz taraqqiyotining tayanchi va suyanchidir.

Bir so‘z bilan aytganda, bugun oilada, yoshlarning tarbiyasida hamma vaqt ularning qayerda va kimlar bilan birgalikda bo‘lishlari, nima ish bilan mashg‘ul ekanlarini nazorat qilib borish nihoyatda muhim. Zotan, yoshlar — ertamiz egalari, kelajak bunyodkorlaridir. Ularning ertangi taqdiriga, sog‘lig‘iga befarq bo‘lishga aslo haqqimiz yo‘q.

Amaliy topshiriq

1. Mamlakatimizda korrupsiyaning oldini olish va unga qarshi murosasiz kurashishning qanday tizimi joriy etilgan?
2. Korrupsiya holatlarini sezganingizda sizning qiladigan harakatingiz nimalardan iborat bo‘ladi?
3. Korrupsiya va giyohvandlikning zararli oqibatlari haqida taqdimot yarating. Bunda, maktab hayotida korrupsiyaning paydo bo‘lish holati tasvirlangan bo‘lsin va yechimlari haqida ma'lumot berib o‘ting.
4. Korrupsiya giyohvandlikka qarshi kurashish bo'yicha maxsus o'quv dasturini ishlab chiqing.

Yakuniy xulosa va tavsiyalar

Korrupsiya va giyohvandlikka qarshi kurashish - bu davlat va jamiyatning birgalikdagi mas'uliyati. Shaffoflik, hisobdorlik va qonun ustuvorligi korrupsiyaga qarshi kurashishda muhim omillardir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 157-son qarori, 27.03.2024 yil
2. O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirining 406-son buyrugi, 17.12.2021 yil.
3. O‘zbekiston Respublikasi “Ta’lim to‘g‘risida” gi qonun 23.09.2020 yil.

4. Umumiy o'rta ta'lim maktabi o'qituvchisi kasb standarti // O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi. P.003.332.1286/II-21. 23.08.2021 № 332-IIЧ.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

Huquqiy-me'yoriy hujjatlar

- 1.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi "2022-2026-yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida" PF-60-son Farmoni, - T.: 2022.
- 2.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi "O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida" PF-5712-son Farmoni, - T.: 2019.
- 3.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 11-maydagi "2022- 2026-yillarda maktab ta'limini rivojlantirish bo'yicha milliy dasturni tasdiqlash to'g'risida" PF-134-son Farmoni, - T.: 2022.
- 4.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 26-maydagi "Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi hamda uning tizimidagi tashkilotlar faoliyatini samarali tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-79 son Farmoni, - T.: 2023.
- 5.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 21-iyundagi "Maktabgacha va maktab ta'limi tashkilotlari xodimlarini uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimini takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-231-son qarori, - T.: 2024. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti asarlari
- 6.Mirziyoyev Sh.M., Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. Mamlakatimizni 2016-yilda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning asosiy yakunlari va 2017-yilga mo'ljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan Vazirlar Mahkamasining kengaytirilgan majlisidagi ma'ruza, 2017-yil 14-yanvar // Sh.M. Mirziyoyev. – Toshkent: O'zbekiston, 2017. – 104 b.
- 7.O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning 2020-yil 29-dekabrdagi Oliy Majlisga Murojaatnomasi. (2020-yil 29-dekabr).

Maxsus adabiyotlar

- 1.Ishmuhamedov R.J, Yuldashev M.A, Ta'lim va tarbiyada innovatsion pedagogik texnologiyalar. // Toshkent. – "Nihol" nashriyoti, 2013.

2. Ixtiyorova O‘. “Umumta’lim maktablarida pedagogik kengash faoliyatini tashkil etish”. Science and innovation/ Xalqaro konferensiya (To‘plam). -T., 2024, 718-723 betlar.
3. Jalilov K. Baholash nazariyasi asoslari. – Toshkent. “Akademnashr” nashriyoti. 2022. – 252 bet.
4. Sh. Kurbaniyazov, A. Mamatov, Sh. Muhammadjanov, N. Ismoilov, S. Maxanov. Innovatsion ta’lim texnologiyalari va vositalari: Maktabgacha, umumiy-o‘rta ta’lim, oliy ta’lim va boshqa ta’lim tashkilotlaring pedagog 16 kadrlari uchun o‘quv-uslubiy qo‘llanma. O‘zbekiston Respublikasi Ta’limni rivojlantirish respublika ilmiy-metodik markazi. Toshkent – 2024. 130 bet.
5. Allamova Sh. “Umumta’lim maktablarida aralash ta’lim metodikasini ishlab chiqish”. Science and technologies/ Xalqaro konferensiya (To‘plam). -T., 2021, 228-232 betlar.
6. Axmedova M. “Pedagogik konfliktologiya” // O‘quv qo‘llanma. – Toshkent, 2016.
7. Azlarova M.M. “Inson resurslarini boshqarish” / O‘quv qo‘llanma. – T.: 2019.
8. Sharipov Sh., Zokirov I., Tohirov O‘. va b. Umumiy o‘rta ta’limning kasbga yo‘naltirilgan mazmunini klaster texnologiyalari. Metodik tavsiyanoma. – T.: «ABU MATBUOT-KONSALT», 2012.
9. Sharipov Sh.S., Vorobyov A.I., Muslimov N.A., Ismoilova M. Kasb ta’limi pedagogikasi. - Toshkent., 2005. - 58 b.
10. Tolipova J. Pedagogik kvalimetriya. O‘quv qo‘llanma. TDPU. – Toshkent. 2017. 160 bet
11. Tony Wagner. “The Global Achievement Gap: Why Even Our Best Schools Don’t Teach the New Survival Skills Our Children Need - and What We Can Do About it” Aug. 2009.
12. Bradley Lightbody. Advancing Learning Within and Beyond the Classroom: Resetting Pedagogy for the Online Era. Routledge. 2021.
13. Cahit Erdem, Hakkı Bağcı, Mehmet Koçyiğit.. 21st Century Skills and Education. Cambridge Scholars Publishing. 2019.

14. David Seymour and Maria Popova. 700 Classroom Activities. Macmillan Publishers, Ashford Colour Press Ltd, 2007
15. Garton S., Copland F. & Burns A. Investigating global practices in teaching English to young learners. British Council. 2011.
16. Intania Harismayanti, I Nyoman Adi Jaya Putra, Made Hery Santosa. Gamification in English Teaching and Learning. 2020.
17. Jeremy Harmer. How to teach English. Addison Wesley Longman Limited, Malaysia, 2001.
18. Lyle F. Bachman. Language Testing in Practice: Designing and Developing Useful Language Tests (Oxford Applied Linguistics). 2021.
19. Michele O'Connor Fox. Implementing 21st century skills: A paradox in a traditional world of education? - College of Saint Elizabeth. 2011.
20. Petro Kromar. The Use of Video Material in the 21st Century EFL Classroom. 2017.
21. Shin J.K., Savic V., Machida T. Young learners in a multilingual world. TESOL Press. 2021